

Bandung Konferansı Öncesi ve Sonrasında Yeni Çin'in Dış Politikası: Bandung Konferansını Yeniden Düşünmek



FANG XUTING*

Yüksek Lisans Adayı
Türkiye Araştırmaları Merkezi, Küresel Araştırmalar Enstitüsü,
Şanghay Üniversitesi

**Fang Xuting, Liberal Sanatlar Fakültesi'nde Siyaset Bilimi alanında yüksek lisans adayıdır ve Şanghay Üniversitesi Türkiye Çalışmaları Merkezi'nde Dr. Yang Chen'in danışmanlığında araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Araştırma alanları ağırlıklı olarak Çin ve Türkiye arasındaki ilişkilere odaklanmaktadır.*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8646-0861>

e-posta: xx1019@shu.edu.cn

Geliş Tarihi: 05.12.2024

Kabul Tarihi: 10.01.2025

Atıf: Fang, X. (2025). Bandung Konferansı Öncesi ve Sonrasında Yeni Çin'in Dış Politikası: Bandung Konferansını Yeniden Düşünmek. *BRIQ Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi* 6(3), 331-350



ÖZ

Asya-Afrika Konferansı olarak da bilinen Bandung Konferansı, 1955 yılında Endonezya'nın Bandung kentinde gerçekleşti. Bu konferans, Asya ve Afrika uluslarının, sömürgeci güçlerin katılımı olmaksızın halklarının temel çıkarlarını müzakere ettikleri ilk önemli uluslararası toplantıydı. Çin Halk Cumhuriyeti'nin o dönemdeki diplomatik strateji çerçevesinin incelenmesi açısından Bandung Konferansı, Çin'in 1950'lerin başında çevre ülkelerle ilişkilerini yönetme ve geliştirme girişimlerinin bir devamı ve geliştirilmesini temsil ediyordu. Çin'in toplantıya aktif katılımı, gelişmekte olan ülkeler arasında dayanışma, özerklik ve işbirliğini savunan Üçüncü Dünya ilkeleriyle tutarlıydı. Bu, Yeni Çin'in özerk bir diplomatik yörünge arayışının önemli bir yönünü temsil etmekte ve "Bir Tarafa Yaslan" politikasından farklılıkları bir kenara bırakarak ortak zemin arama ve barış içinde bir arada yaşamayı teşvik etme yaklaşımına geçişi kolaylaştıran önemli bir olay teşkil etmektedir. Bandung Konferansı'ndan yetmiş yıl sonra, "birlik, dostluk, işbirliği, barış içinde bir arada yaşama ve farklılıkları bir kenara bırakarak ortak zemin arayışı" ile karakterize edilen Bandung Ruhu, Çin'in diplomatik stratejisinin evrimi üzerinde önemli ve kalıcı bir etki yaratmaya devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bandung Konferansı, Asya ve Afrika ülkeleri, Yeni Çin diplomasisi, "Tek Tarafa Yaslanma" politikası, Barış içinde bir arada yaşama, Üç Dünya Teorisi.

New China's Foreign Policy Before and After the Bandung Conference: Rethinking the Bandung Conference

ABSTRACT

The Bandung Conference, also known as the inaugural Asian-African Conference, took place in Bandung, Indonesia, in 1955. It was the first significant international assembly of Asian and African nations to deliberate on the essential interests of their peoples without the involvement of colonial powers. From the standpoint of examining the diplomatic strategy framework of the People's Republic of China during that period, the Bandung Conference represented a continuation and enhancement of China's initiatives to manage and cultivate relations with surrounding nations in the early 1950s. China's active involvement in the meeting was consistent with Third World principles, advocating for solidarity, autonomy, and collaboration among developing countries. This represents a significant aspect of New China's pursuit of an autonomous diplomatic trajectory and constitutes a pivotal event that facilitated the transition from the "Leaning to One Side" policy to the approach of seeking common ground while setting aside differences and promoting peaceful coexistence. Seventy years post-Bandung Conference, the Bandung Spirit—characterized by "unity, friendship, cooperation, peaceful coexistence, and the pursuit of common ground while setting aside differences"—continues to exert a significant and lasting influence on the evolution of China's diplomatic strategy.

Keywords: Bandung Conference, Asian and African countries, New China's diplomacy, "Leaning to One Side" policy, Peaceful coexistence, Third World Theory.

Giriş

1949'DA ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN kurulmasının ardından ülke, karmaşık bir uluslararası ortam nedeniyle hızla diplomatik izolasyonla karşılaştı. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) başını çektiği Batılı ülkeler, ideolojik farklılıkları ve küresel stratejik çıkarlarını öne sürerek yeni Çin hükümetini tanımayı reddetti ve ekonomik yaptırımlar ve askeri gözdağı yoluyla ilerlemesini kısıtlamaya çalıştı. O zamana kadar, Soğuk Savaş çerçevesi çoktan kurulmuş ve ABD'nin Çin'e yönelik tutumu, Çin Komünist Partisi'ni ABD ile işbirliğinden vazgeçmeye, hayatta kalmak ve güvenlik için Sovyetler Birliği (SB) ile ittifakı tercih etmeye ve "Tek Tarafa Yaslanma" diplomatik yaklaşımını benimsemeye zorlamıştı. "Tek Tarafa Yaslanma" bu dönemde Yeni Çin'in diplomatik stratejisinin temel ilkesi olarak ortaya çıktı ve devrimci diplomasisinin önemli bir tezahürü olarak hizmet etti. Bu durum Yeni Çin'i giderek izolasyonun üstesinden gelmek, anti-emperyalist ve sömürgecilik karşıtı girişimleri destekleyerek gelişmekte olan ülkelerle işbirliğini teşvik etmek ve daha sonra uluslararası sisteme dahil olmaya zemin oluşturmak amacıyla bir yol aramaya zorladı. Nisan 1955'te 29 Asya ve Afrika ülkesinden delegeler Endonezya'nın Bandung kentinde, Bandung Konferansı olarak bilinen ilk Asya-Afrika Konferansı için bir araya geldi. Bandung Konferansı, Batılı sömürgeci güçler hariç olmak üzere, Asya ve Afrika ülkelerinin, bölgesel meseleleri ve halklarının kaygılarını görüşmek üzere bir araya geldiği ilk kapsamlı uluslararası toplantıdır. Bandung Konferansı, Çin'in diplomatik stratejisinin başlangıçta baskın olan "Tek Tarafa Yaslanma" devrimci ideolojisinden, anlaşmazlıkları bir kenara bırakarak ortak zemin arama ve barış içinde bir arada yaşamayı teşvik etme politikasına değişimini ortaya koymaktadır.

Bandung Konferansı'ndan önce: "Tek Tarafa Yaslanmaktan" Barış İçinde Bir Arada Yaşamaya

"Tek taraflı" diplomatik stratejinin tarihsel mantığı

Çin Halk Cumhuriyeti, 1949'da kurulmasını takip eden ilk yıllarda, siyasi olarak Sovyetler Birliği ile aynı hizada ve sosyalist blok içindeki ülkelerle işbirliği yaparak "Tek Tarafa Yaslanma" diplomatik stratejisini benimsemiştir. "Tek Tarafa Yaslanma" politikası iki temel unsuru kapsamaktadır: İlk olarak, Batılı ülkelere ilişkin tüm yanlış yaklaşımlarından uzaklaşarak kapitalist ülkelerden siyasi olarak tamamen kopmak. İkincisi, bir ayağı sosyalizmde, diğer ayağı Batı kapitalizminde olmak üzere iki ayaklı bir duruş sergilemekten kaçınmak (Liu, 2004). Çin'in sosyalist kampa mutlak desteğini temsil eden "Tek Tarafa Yaslanma" politikası, Yeni Çin'in Sovyetler Birliği'nin iki kamp teorisinden büyük ölçüde etkilenen milli devletler anlayışını da yansıtıyordu. Bu görüşe göre, milli devletler Batılı emperyalist kampın bir parçası olarak görülüyordu ve "revizyonist" ya da "tarafsız" olarak kabul edilen ideolojilere -sosyalizmle sıkı bir şekilde uyumlu olmayanlara- tahammül edilemezdi. Görünüşte bu strateji Yeni Çin'in iç ve dış politikası için kaçınılmaz bir seçim gibi görünüyordu.

Bu diplomatik strateji, Soğuk Savaş boyunca eş zamanlı olarak işleyen çeşitli iç ve dış etkilere kaynaklanmıştır (Li, 2017). "Tek Tarafa Yaslanma" dış politikasının kökenlerine ilişkin olarak Çinli akademisyenler, ideolojik ve tarihsel unsurların önemli etkisini vurgulayarak bu politikanın gelişiminin, Çin Komünist Partisi ve devletin ulusal çıkarları (Cheng, 2007), ideoloji (Liu, 2006) ve uluslararası koşullar, özellikle de Çin, ABD ve



14 Şubat 1950'de Moskova'da Çin-Sovyet Dostluk, İttifak ve Karşılıklı Yardım Antlaşması imzalandı. Anlaşmayı Çin hükümeti adına Başbakan ve Dışişleri Bakanı Zhou Enlai imzaladı. Bu, Yeni Çin ile yabancı bir ülke arasında imzalanan ilk antlaşmaydı (Fotoğraf: China.org, t.y.).

Sovyetler Birliği arasındaki siyasi dinamiklerin karşılıklı etkileşimine dayandığını ileri sürmektedir (Wu, 2011). Bu politika çok yönlü bir analiz ve değerlendirmenin sonucunda ortaya çıkmıştır.

Bu dönemde, iki kamp arasındaki çatışma çoktan kristalize olmuş, keskin ideolojik ve sosyal sistem ayrımı uluslararası ilişkilerin en belirgin özelliği haline gelmişti. ABD'nin Chiang Kai-shek'i destekleme ve komünizme karşı koyma stratejisi, yeni doğmakta olan Çin'in ulusal çıkarlarını korumak için Sovyetler Birliği ile ittifak kurma eğilimini daha da güçlendirdi. Akademisyenler genellikle "Tek Tarafa Yaslanma" dış politikasının temel sonuçlarını iki bakış açısıyla analiz etmektedir: "İttifak" ve "bağımsızlık".

"Tek Tarafa Yaslanma" dış politika stratejisinin temel anlamı, Çin devriminin küresel proleter

sosyalist devrimin ayrılmaz bir parçası olduğunu ileri sürmekte ve Çin'in devrimci başarısının sosyalist Sovyetler Birliği'nin desteğine bağlı olduğunu altını çizmektedir. Bu yaklaşım, güçlü bir dış destek elde etmek için Sovyetler Birliği ile bir ittifak kurmayı amaçlamıştır (Li, 2017). Dahası, bağımsızlık yalnızca Çin Komünist Partisi'nin "Tek Tarafa Yaslanma" dış politikasını formüle etmesinin temelini oluşturmakla kalmadı, aynı zamanda bu politikanın uygulanması boyunca kararlılıkla sürdürdüğü temel konsept olarak da hizmet etti. Bu politikanın temel amacı, ulusal güvenliği korumak ve ekonomik kalkınmayı sağlamak için yabancı güçlerden ziyade kendi halkının gücüne güvenerek Çin'in iç işlerine dışarıdan müdahaleyi önlerken uluslararası ilişkilerde ulusal egemenliği ve saygınlığı korumaktı.

“Tek Tarafa Yaslanma”nın Önemli Örneklerinden Biri: Kore Savaşı

Yeni Çin, kuruluşundan kısa bir süre sonra, egemenliğini ve güvenliğini korumak amacıyla “Tek Tarafa Yaslanma” diplomatik politikası doğrultusunda, Fransa ve ABD’ye karşı Vietnam’ın, sosyalist bloğu savunmak için Kuzey Kore’nin yanında askeri çatışmalara girdi.

Başlangıçta, George Kennan gibi isimlerin dile getirdiği planlara göre, Soğuk Savaş sırasında ABD askeri konuşlanmaları Avrupa’ya odaklanacaktı. 1949’da Çin Halk Cumhuriyeti’nin kurulması ve Sovyetler Birliği’nin ilk atom bombası denemesini başarıyla gerçekleştirmesi, ABD’nin Doğu Asya bölgesine yönelik stratejik bir kaydırma yapmasını zorunlu kıldı (Christensen, 1996: 85; Chang, 1990: 29–41). Kore Yarımadası, savaş zamanı anlaşmaları ile ABD ile Sovyetler Birliği tarafından ortaklaşa geçici bir manda ile yönetildiği için, Soğuk Savaş sırasında kaçınılmaz olarak Doğu Asya’nın en istikrarsız ve şiddet dolu bölgesi haline geldi. 8 Eylül 1949’da, ABD kuvvetleri Incheon ve Busan’a çıkarma yaptı, 38. paralelin güneyinde konuşlanan Sovyet birlikleri ise kademeli olarak kuzeye doğru geri çekilerek yarımadayı 38. paralel boyunca böldü (Niu, 2015).

Yarımadanın bölünmesi, Kuzey ve Güney Kore’de iki hükümetin kurulmasına yol açtı, bu durum sınırın her iki tarafındaki Koreliler tarafından kabul edilemez olarak değerlendirildi. Kuzey Kore’deki Kim İl-sung rejimi, yarımadanın zorla birleştirilmesi için Çin Komünist Partisi ve Sovyetler Birliği’nden destek sağlamak amacıyla hızlı bir şekilde diplomatik çabalara girişti. Mayıs ayında, Kim İl-sung’un elçisi Kim İl, gizlice Çin’i ziyaret etti ve Mao Zedung ile görüştü. Mao Kuzey Kore’ye, saldırı başlatma fikrinden vazgeç-

mesini tavsiye etti (Kovalev, 1949/2003). 26 Aralık’ta, Moskova’daki ilk ziyaretinde Mao Zedung, Stalin’e “şu anda en önemli meselenin barışı sağlamak olduğunu” ve “Çin’in kritik sorunlarının çözümünün barış perspektifine bağlı olduğunu” bildirdi (Stalin & Mao, 1949/2015). Mao Zedung başlangıçta, jeopolitik güvenlik endişeleri nedeniyle yeni kurulan Çin rejimi açısından barışçıl bir büyüme ortamı arayışındaydı ve Kuzey Kore’nin askeri eylem kullanmasına karşı çıktı.

Bununla birlikte, ne ABD ne de Sovyetler Birliği Kore Yarımadası’nda barışı korumayı amaçlıyordu. Ocak 1950’de, ABD Başkanı Truman, Dışişleri ve Savunma Bakanlıklarına Amerika’nın hem savaşta hem de barışta hedeflerini yeniden değerlendirmeleri ve bu hedeflerin stratejik planlama üzerindeki etkilerini gözden geçirmeleri talimatını verdi (Mitrovich, 2000: 50). Talep, Sovyetler Birliği ile olası bir askeri çatışmayı ilk kez öngören ve 1954’ü “en tehlikeli yıl” olarak belirleyen NSC-68 adlı bir strateji belgesinin oluşturulmasıyla sonuçlandı (US State Department, 1950: 267). Bu plan, ABD’nin Sovyetler Birliği ile rekabet için acil olarak içeride seferber olma niyetini gösterdi, kriz hafifletme ve barış koruma konularını ikincil endişeler olarak önceliklendirdi (Wang, 2024). Nükleer yeteneklerle donatılan Sovyetler Birliği, ABD ile olan etkileşimlerinde giderek kendine daha fazla güveniyordu ve Kore Yarımadası’nda müdahaleci taktikler uyguladı. ABD’nin Syngman Rhee yönetimine olan desteğini azalttığını öğrenen Sovyetler Birliği, Kuzey Kore için derhal askeri yardım stratejileri geliştirdi. 30 Ocak’ta, Mao Zedung ve Stalin arasında Vietnam Komünist Partisi’ne yardım konusundaki görüşmeler sırasında, Stalin, koşulları değerlendirdikten sonra Kim İl-sung’u Moskova’da ağırlamaya ve gerekli desteği sağlamaya hazır olduğunu Kim’e telgrafla



Çin Halk Gönüllüleri, ABD Saldırganlığına Karşı Direniş ve Kore'ye Yardım Savaşı'nda Kore halkı ve ordusuyla birlikte savaştı (Fotoğraf: Zhihu, t.y.).

bildirdi (Stalin & Mao, 1949/2015).

Kore Savaşı 25 Haziran 1950'de başladı. Kore Yarımadası, Çin'in kuzeydoğusundaki toprakları için doğal bir engel teşkil ederek Çin için doğrudan bir güvenlik tehdidi oluşturur. Eğer tüm yarımada Amerikan kontrolüne geçerse, Çin doğrudan bir tehdit ile karşılaşır. Coğrafi güvenlik nedenlerinin yanı sıra, Çin'in "Tek Tarafa Yaslanma" politikası, eylemlerini önemli ölçüde etkiledi ve Kuzey Kore'yi, Çin ve Sovyetler Birliği ile ideolojik benzerlikleri nedeniyle doğal bir müttefik olarak konumlandırdı. Bu ortak ideoloji, iki ülke arasındaki işbirliğini güçlendirdi ve Çin'i, dostane ve makul derecede istikrarlı bir komşuyu korumak için Kuzey Kore'yi açıkça desteklemeye yönlendirdi.

Kuzey Kore'yi destekleyerek, Çin sadece sos-

yalist blok içindeki konumunu güçlendirmekle kalmadı, aynı zamanda Soğuk Savaş bağlamında stratejik güvenliğini de artırdı. Bu tutum, Çin'in diplomatik ilişkilerinde Batılı ülkelerle uzun süren çatışmalara ve sorunlara yol açtı. Savaşın son aşamalarında, Çinli yetkililer dikkatlerini iç ekonomik kalkınmaya yönlendirdiler ve Kore çatışması giderek yerelleştikçe bölgesel ortamı iyileştirmek ve ulusal güvenliği korumak için dış politikayı değiştirdiler. 14 Şubat 1950'de imzalanan Çin-Sovyet Dostluk, Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Antlaşması'ndan bu yana, Mao Zedung ve Çin Komünist Partisi, Sovyetler Birliği ile bağimli bir ilişki yerine eşit bir ortaklık kurmaya çalışmıştır. Diğer sosyalist ülkelerle ilişkiler, karşılıklı eşitlik ve egemenliği vurgulayan barış içinde bir arada yaşama idealleriyle yönetiliyordu.

1953 yılında, Kore Savaşı ateşkes müzakerelerinin son aşamasında, Hindistan Tarafsız Milletler İade Komisyonu başkanı olarak belirlendi. Kore Ateşkes Anlaşması'na göre, Hindistan, savaşan bir ülke olmaması nedeniyle, savaş esirlerinin geri dönüşünü denetleme göreviyle görevlendirildi. Bu pozisyon, Hindistan, Çin, Kuzey Kore ve Birleşmiş Milletler güçleri arasında düzenli etkileşimleri kolaylaştırdı. Görüşmeler sırasında, Çin Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Zhou Enlai, Hindistan Başbakanı Jawaharlal Nehru ile diplomatik kanallar aracılığıyla mahkumların iadesi ve ateşkes anlaşmasının uygulanması konularında iletişim kurdu. Konu üzerindeki farklılıklara rağmen, etkileşimler karşılıklı güveni pekiştirdi ve gelecekteki Çin-Hindistan ilişkileri için bir temel oluşturdu (Kim, 1993). Ayrıca, Hindistan'ın tarafsız diplomatik duruşu, Soğuk Savaş boyunca Çin'in büyük güç ilişkilerini yönetimini etkiledi. Bu deneyim, iki hükümetin, Üçüncü Dünya ülkeleri arasında barış içinde bir arada yaşama ve bağlantısızlar hareketini geliştirme çabasının teorik temelini oluşturdu.

Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Beş İlkesi Önerisi

Kore Savaşı, Soğuk Savaş'ın iki kampı arasındaki düşmanca ilişkiyi daha da kötüleştirdi; Çin, Sovyet bloğuna sıkı sıkıya bağlıydı ve Batı tarafından kuvvetli bir şekilde karşıt kampta görülüyordu. Stalin'in 1953'teki ölümü, Çine "Tek Tarafa Yaslanma" diplomatik yaklaşımını ayarlama ve nihayetinde terk etme konusunda önemli bir fırsat sundu. "Tek Tarafa Yaslanma" politikası, yeni doğan Çin'in kutuplaşmış ideolojik bir ortamda konumunu sağlamlaştırmasını, yeni rejimin gelişimini korumasını ve savaş sonrası ekonomik toparlanmayı kolaylaştırmasını sağladı. Ancak bu yaklaşım aynı zamanda ideolojik farklılıklardan kaynaklanan bir önyargıyı da içeriyordu. Bu yaklaşım, uluslararası ilişkilerde ideolojik sınırları belirleyerek, Çin'in Batılı ülkelerle ve Asya ve Afrika'daki yeni ege-

men ulus devletlerle olan etkileşimlerinde özerkliğini kısıtladı. Ayrıca, Çin'in diplomatik esnekliğini azalttı ve bağımsızlık ile temel ulusal çıkarlarını takip etmesini engelledi. Yeni kurulan Çin Halk Cumhuriyeti üzerindeki Batı ablukasını kaldırmak ve küresel olarak uygulanan diplomatik izolasyonunu hafifletmek amacıyla, Çin Mao Zedung'un "Çin halkı ayağa kalktı" vizyonunu gerçekleştirmeyi hedefledi. Bu girişim, diplomatik sorgulama ve çabanın yeni bir dönemini başlatarak, en önemli başarılarından biri olarak Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Beş İlkesi'nin (Yu, 2015) resmi olarak ortaya atılmasını sağladı. Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Beş İlkesi, ilk olarak 1953'te Zhou Enlai tarafından dile getirilmiştir ve şunları içerir: Egemenliğe ve toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı, saldırganlık yapmama, iç işlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı fayda, ve barış içinde bir arada yaşama. Bu kavramlar, Çin için temel bir uluslararası diplomatik çerçeve haline geldi.

Nisan 1949'da, Halk Kurtuluş Ordusu Başkanı sıfatıyla Mao Zedung, yabancı ülkelerle diplomatik ilişkilerin kurulması için iki ilke belirledi. Çin Halk Cumhuriyeti'nin, "eşitlik, karşılıklı fayda ve egemenlik ile toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı" ilkelerine dayalı olarak, "gerici Kuomintang'ı desteklemeyen" uluslarla diplomatik ilişkiler kurmaya hazır olduğunu belirtti. 1 Ekim'de, Başkan Mao Zedung Tiananmen Kapısı'ndan dünyaya şöyle ilan etti: "Eşitlik, karşılıklı fayda ve toprak egemenliğine saygı ilkelerine bağlı olan herhangi bir yabancı hükümetle diplomatik ilişkiler kurmaya hazırız." Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren bir yıl içinde, ülke emperyalist ayrıcalıkları ve etkilerini hızla ve kapsamlı bir şekilde ortadan kaldırdı, Halk Gümrükleri'ni kurdu ve Sovyetler Birliği ile 11 diğer sosyalist ülkeyle diplomatik ilişkiler kurdu ve toplam 13 ülke tarafından tanındı. Liste, sırasıyla Sovyetler Birliği, Moğolistan Halk Cumhuriyeti, Çekoslovakya, Polonya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Doğu Almanya, Arnavutluk, Vietnam, Yugoslavya,

Hindistan ve Kuzey Kore'yi içermektedir. Bu ulusların tanınması, yeni Çin'in dünya çapındaki meşruiyetinin kademeli olarak onaylanmasını, özellikle sosyalist devletlerle diplomatik ilişkilerin kurulmasını simgeliyordu. Bu ülkeler sadece Yeni Çin'i diplomatik olarak tanımakla kalmadı, aynı zamanda Çin ile çeşitli boyutlarda siyasi ve ekonomik işbirliğini de geliştirdiler. Bu dönemde, Yeni Çin'in dış politikası önemli bir genişleme yaşadı (Zhang vd., 2015). Hindistan ve sonraki dönemde Endonezya, Myanmar, İsveç, Danimarka, İsviçre ve Finlandiya, yeni Çin ile diplomatik ilişkiler kuran ilk sosyalist olmayan ülkelerdi.

“Barışçıl Birleşik Cephe Politikası” 1952’de ortaya çıktı ve 1954’e kadar tam olarak gelişti, Barış İçinde Birlikte Yaşamanın Beş İlkesi etrafında şekillendi.

“Barışçıl Birleşik Cephe Politikası” 1952’de ortaya çıktı ve 1954’e kadar tam olarak gelişti, Barış İçinde Birlikte Yaşamanın Beş İlkesi etrafında şekillendi. 1953’ün sonlarında, Çin hükümeti, Hindistan Dışişleri Bakanlığı ile birlikte, Çin ve Hindistan temsilcilerinden oluşan ortak bir heyet kurdu. Bu heyet, Hindistan Dışişleri Bakanlığı’nın sekreteri Gol, Büyükelçi Lai Jiawen ve Tibet Çalışmaları uzmanı Luba Lakari’yi içeriyordu. Bu heyet, Hindistan ve Tibet, Çin arasındaki ticaret ve iletişim konularını müzakere etmek üzere oluşturuldu. 31 Aralık’ta, Başbakan Zhou Enlai, delegasyonla Zhongnanhai’de bir araya geldi ve ilk kez kapsamlı olarak Barış İçinde Bir Arada Yaşama İlkeleri’ni açıkladı. 29 Nisan 1954’te, Çin ve Hindistan “Çin’in Tibet Özerk Bölgesi ile Hindistan Arasında Ticaret ve İletişim Anlaşması”nı imzalayarak Barış İçinde Bir Arada Yaşama İlkeleri’ni resmi olarak ulus-

lararası bir anlaşmaya dahil etti. Aynı yılın Haziran ayında Başbakan Zhou Enlai’nin Myanmar’ı ziyareti sırasında, Zhou Enlai ve Myanmar Başbakanı U Nu, Barış İçinde Bir Arada Yaşama İlkeleri’ni teyit etti ve Zhou Enlai bu ilkelerin yalnızca Çin’in dış politikası olmadığını, diğer uluslarca da uygulanabilir olduğunu belirtti. Bu iddia, Çin’in çağdaş uluslararası ortamın bilimsel değerlendirmesine dayanıyordu ve geçmiş derslerden çıkarılan doğru çıkarımı simgeliyordu (Wang, 1994).

Dönemin küresel manzarası şöyleydi: 1950’lerde ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki Soğuk Savaş yoğunlaştı ve her iki güç de Üçüncü Dünya’da etki alanı için mücadele etti. Sovyetler Birliği, Üçüncü Dünya’da sürekli olarak ataklara girişti, ancak ABD bölgedeki hakimiyetini korumaya çalıştı ve bu da iki süper güç arasında önemli çatışmalara yol açtı. Bu süreç tam tersine, Asya ve Afrika’daki nüfusların artan bilinci ve sömürge yönetimlerinin baskısı, anti-emperyalist, anti-sömürgeci ve milliyetçi hareketleri tetikledi. Kuzey Afrika, Asya ve Amerika’daki bireyler isyan ederek ulusal egemenliklerini elde ettiler. Asya ve Afrika’daki bağımsız uluslar, küresel sahnedeki tarafsız konumlarını vurgulamaya başladılar. Asya ve Afrika ülkeleri, geleneksel olarak uluslararası forumlarda pasif olan, 1950’lerin başında Birleşmiş Milletler ve diğer küresel platformlarda aktif olmaya başladılar. Örneğin Hindistan, Birleşmiş Milletler’de defalarca Asya ve Arap ülkelerini temsil ederek Kore’de ateşkes çağrısında bulundu ve Kore sorununa barışçıl bir çözüm bulunmasını istedi, ABD’nin askeri politikalarına cesurca karşı çıktı.

Çin’in bu dönemdeki Barış İçinde Bir Arada Yaşamanın Beş İlkesi önerisi, Üçüncü Dünya’da ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabete ilişkin konumunu ve bakış açısını yansıtıyordu. Çin emperyalizme, sömürgeciliğe ve hegemonyacılığa karşı kararlı bir şekilde direnirken, Üçüncü Dünya uluslarının ulusal kurtuluş hareketlerini şiddetle desteklemiştir.

Çin aynı şekilde ABD ve Sovyetler Birliği'nin geliştirmekte olan dünyadaki fütursuz eylemlerini de kınamıştır. Barış İçinde Bir Arada Yaşamın Beş İlkesi, saldırganlığın ve askeri güç kullanımının kesin bir şekilde reddedilmesinin yanı sıra savaşa ve egemen ulusların iç işlerine karışılmasına karşı bir duruşu temsil ediyordu. Beş İlke aynı zamanda Çin'in dış politikasının bağımsız ve kendisinin belirlediği bir politika olduğunun da altını çiziyordu. Deng Xiaoping, "Çin, Amerikan kartını ya da Sovyet kartını kullanmaz ve başkalarının da Çin kartını kullanmasına izin vermeyiz" demiştir (Li & Zhu, 2001). Çin, Üçüncü Dünya uluslarının güç politikalarını reddetme ve barış arayışında işbirliği yapma yönündeki kolektif isteklerini tümüyle benimsemiştir. Çin'in ortaya attığı Barış İçinde Bir Arada Yaşamın Beş İlkesi, Üçüncü Dünya ülkeleriyle uzlaşmayı teşvik etme ve aralarındaki çatışmaları çözme konusundaki kararlılığını derinlemesine göstermektedir. Sonuç olarak, daha önceki devrimci "Tek Tarafa Yaslanma" yaklaşımından farklı olarak, ideoloji ve siyasi sistemlerle ilgili "farklılıkları saklı tutarak ortak zemin arama" kavramı Barış İçinde Bir Arada Yaşamın Beş İlkesinin temel taşı olarak ortaya çıktı. Bu ilkelerin oluşturulması Çin'in diplomatik kavramlarında ve stratejik politikalarında bir dönüşüme yol açtı.

Bandung Konferansı: Yeni Diplomatik Yolların Keşfi

Konferans için Hazırlık: Endonezya Girişimi ve Bogor Konferansı

Asya ve Afrika uluslarını sömürgecilğe karşı buluşturma fikri Bandung Konferansı'ndan öncesine dayanmaktadır. Hindistan'ın öncülüğünde ülkeler önce Colombo'da, daha sonra da Bogor'da bir Afro-Asya zirvesi düzenlenmesi konusunu görüşmek üzere toplanmışlardır. Nisan 1954'te yapılan Colombo Konferansı'na katılan ülkeler, Endonezya

Başbakanı Ali Shastro Amizoyo'nun Asya-Afrika Konferansı düzenleme girişimini olumlu karşılamış ve desteklemiştir. Daha sonra, 1954 yılının sonlarında Bogor Konferansı'nda beş ülke Hindistan, Endonezya, Myanmar, Seylan (Sri Lanka) ve Pakistan ortak bir bildiri yayınlayarak, Bandung Konferansı olarak bilinen 1955 yılındaki Asya-Afrika Konferansı'nın ilk toplantısının düzenlenmesine resmen karar verdiler. Katılımcı ülkeler, "bağımsız devletler ilkesi" doğrultusunda, aralarında Çin'in de bulunduğu 30 ülkeyi Asya-Afrika Konferansı'na katılmak üzere davet etmiştir (National Museum of China, 2021).

Bandung Konferansı öncesinde, 1954 yılının Ekim ve Aralık aylarında Hindistan Başbakanı Jawaharlal Nehru ve Birmanya Başbakanı U Nu, Çin'e yaptıkları seyahatler sırasında bir Afrika-Asya konferansı düzenlenmesi fikrini ortaya atmışlardı. Ekim 1954'te Nehru'nun Çin ziyareti için düzenlenen bir toplantıda Başbakan Zhou Enlai, uluslararası bir barış koalisyonu oluşturmak ve diplomatik girişimleri geliştirmek için somut eylemler önerdi. Zhou, kapitalist blok içindeki ülkeleri üçe ayırdı: ABD'nin öncülük ettiği birincisi savaş tarafını temsil ediyordu; İngiltere ve Fransa'nın başını çektiği ikincisi statüko grubunu temsil ediyordu; Hindistan'ın öncülük ettiği üçüncüsü ise barış ve tarafsızlık tarafını oluşturuyordu. Çin hükümeti ABD'yi izole etmeye, ikinci grubu kendi tarafına çekmeye ve üçüncü kategori ile birleşmeye çalışmıştır (Central Literature Research Office, 1997: 419–420).

Afro-Asya Konferansı'nın toplanması önerisinin ortaya çıkmasının ardından Başbakan Zhou Enlai Asya ve Afrika uluslarının kendi kaderlerini belirleyecekleri yeni bir dönemin başlangıcını müjdeleyen bu girişimin, sadece Asya ve Afrika için değil, aynı zamanda çağdaş uluslararası ilişkiler için de tarihi bir olay olduğunu vurguladı. Çin bu Konferans'ı, diplomatik ufkunu genişletmek, ulus-



30 Eylül 1956'da Mao Zedung, Zhu De, Zhou Enlai ve diğer Çin yöneticileri Endonezya Devlet Başkanı Sukarno ve maiyetini Başkent Havaalanı'nda karşıladılar (Fotoğraf: The Paper, 2019).

lararası etkileşimi arttırmak ve yeni dost ve müttefikler bulmak için önemli bir fırsat olarak ele alıyordu. Zhou Enlai desteğini açıkça şöyle ifade etti: “Endonezya Başbakanı Sukarno’nun Afrika-Asya Konferansı girişimini ve Başbakan Nehru’nun bu etkinliğe sponsor olmasını destekliyoruz. Asya’da ve küresel alanda barışı destekleyen ve gerginlikleri azaltarak barış içindeki bölgelerin genişlemesini teşvik ettiği için bu konferansa katılmaya hazırız” (Tang, 2003: 6). Mao Zedung, emperyalist ve sömürgeci ulusları dışlayan Afrika-Asya Konferansına büyük önem vermiş ve Zhou Enlai’yi Çin’in toplantıya katılım stratejisini bizzat tasarlaması için görevlendirmiştir (Feng & Jin, 2003: 590).

Bogor Konferansı’ndaki bazı Batı yanlısı gazetecilerin Çin’in Bandung Konferansı’na davet edilmesini sorgulaması dikkat çekicidir. Toplantıya davet edilen 30 ülkeden sadece altı Asya ülkesi -Afganistan, Pakistan, Burma, Hindistan, Endo-

nezya ve Vietnam Demokratik Cumhuriyeti- Çin ile diplomatik ilişki kurmuştu. Konferansın beş kurucu ülkesi arasında yer alan Seylan, Çin ile henüz diplomatik ilişki kurmamıştı ve yalnızca ticari bağlantıları vardı. Buna karşın, Bogor Konferansı sırasında, Afro-Asya ülkelerinin çoğunluğu Çin’in katılımını destekledi. Burma Başbakanı U Nu, “Konferans Asya’nın en büyük ülkesi olan Çin Halk Cumhuriyeti’ni dışarıda bırakırsa, Burma da aynı şekilde katılmaktan kaçınacaktır” diyerek en kararlı tutumu sergiledi.

O dönemde Çin, Demokratik Vietnam, Hindistan, Seylan, Burma ve Endonezya ile ticaret anlaşmaları; Japonya ve Pakistan ile yarı resmi ticaret anlaşmaları ve Mısır, Suriye ve Nepal ile doğrudan ticaret ilişkileri sürdürmekteydi; ancak diğer Ortadoğu ve Afrika ülkeleriyle asgari düzeyde ticaret ilişkisi vardı (Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, 1955).

Bu durum, Çin'in Afro-Asya ülkeleriyle siyasi, diplomatik, ekonomik ve ticari bağlantılarında ilerleme için önemli bir potansiyel olduğunu göstermektedir. Bandung Konferansı'na katılım için Çin'e yapılan davet, düzenleyici ülkelerinin Çin'e olan güvenini göstermiştir. Bu da Çin'in Sovyet etkisinden kurtulma, bağımsız ve barışçı bir dış politika benimseme ve uluslararası bağlantılarını geliştirme çabaları için önemli sonuçlar doğurmuştur.

O dönemde ABD'nin etkisi ve hakimiyeti altında olan bazı Afro-Asya ülkelerinin komünist devletlere yönelik olumsuz algıları dikkat çekicidir. Örneğin, Mısır bu dönem boyunca Tayvan ile birçok temas kurmuş ve daha sonra Çin ile diplomatik ilişkiler kuran ilk Arap ve Afrika ülkesi olmuştur.

Bandung Konferansı öncesinde Çin'in Afro-Asya ülkeleriyle olan bağlantıları sorunluydu. ABD'nin başını çektiği düşman güçlerin yarattığı engeller ve Tayvan Sorunu'nun sonuçları ışığında Çin liderliği önceden titizlikle hazırlanmak ve zirve boyunca pozisyonunu kararlılıkla korumak zorunda kaldı. Çin bu kritik etkinlik sırasında Afro-Asya ülkeleriyle diplomatik ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemiş ve bunu da Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Beş İlkesi'nin rehberliğinde gerçekleştirmiştir (Xia, 2005).

Ocak 1955'te Dışişleri Bakanlığı, Afro-Asya Konferansına Katılım için Ön Çalışma Planı Taslağı ile birlikte Afro-Asya Konferansına Katılım için Kültür ve Dostluk İşbirliği Hazırlıkları Ön Planını tamamladı. 15 Ocak'ta Endonezya Başbakanı Ali Sastroamidjojo, Kolombo Konferansı'nı başlatan beş ülkeyi temsilen, Çin'i Nisan ayında Bandung'da yapılması planlanan Afro-Asya Konferansı'na katılmaya içtenlikle davet etti. Çin hükümetini temsilen Başbakan Zhou Enlai 10 Şubat'ta bir telgraf göndererek bu teklifi coşkuyla kabul ettiğini bildirdi. 4 Nisan'da Zhou Enlai, Mao Zedung ve diğer devlet yöneticilerinin değerlendirmesine sunulan Afro-Asya Konferansına Katılım Taslak Planı ve Endonezya Ziyareti Taslak

Planı da dahil olmak üzere temel belgeleri hazırladı. 5 Nisan'da Mao Zedung, bu belgelerin titizlikle incelendiği ve onaylandığı genişletilmiş bir Politbüro toplantısına başkanlık etti. Afro-Asya Konferansı'na Katılım Planı taslağı, Çin'in konferanstaki genel politikasının küresel barış cephesini genişletmeye, ulusal bağımsızlık hareketlerini ilerletmeye ve çeşitli Afro-Asya uluslarıyla diplomatik ve diğer ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesi için koşulların geliştirilmesine odaklanması gerektiğini belirtiyordu. Bu yaklaşım temelde barış içinde bir arada yaşama değerlerini kapsıyordu. Çin delegasyonu, ilk kez Sovyetler Birliği'nin katılımı olmadan gerçekleştirilen bu önemli uluslararası toplantıya katılma konusunda istekliydi (Party History Research Office of the CPC Central Committee, 2011).

Konferans süreci: Zhou Enlai'nin diplomatik pratiği

18 Nisan 1955'te Bandung Konferansı törenle açıldı. Bu çığır açan yedi günlük konferansta Çin heyeti "farklılıkları saklı tutarak ortak zemin arama" politikasını ortaya koydu ve Asya-Afrika Konferansı'ndaki olası farklılıklar ve anlaşmazlıklarla başa çıkma konusundaki önceden belirlenmiş stratejisine dayanarak Konferanstaki bazı soru ve sorunları başarıyla çözdü ve böylece Konferansın başarılı bir şekilde sonuçlanmasına önemli bir katkıda bulundu. Çin'in yargısına göre, Çin ile Çin'e karşı hala şüpheli olan bazı Asya ve Afrika ülkeleri arasındaki farklılıkların üstesinden gelmenin anahtarı, Çin hükümetinin pozisyonunun açıklığa kavuşturulmasıdır; yani Çin, bağımsız bir sosyalist ülke olarak farklılıkları saklı tutarak ortak zemin aramalı ve Asya ve Afrika ülkeleriyle barış içinde bir arada yaşamalıdır. Başbakan Zhou Enlai, Bandung Konferansı'nda bazı ülkelerin şüphelerini giderirken Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Yaşamının Beş İlkesini resmen ortaya koydu.



Bandung Konferansı'na ara verildiği sırada her partiden insan Başbakan Zhou Enlai'den hatıra olarak imza istedi (Fotoğraf: Qian Sijie/Xinhua, 1955).

ABD'nin Endonezya Büyükelçiliği tarafından gündeme getirilen Tayvan Sorunu ile karşı karşıya kalan Çin, buna yanıt olarak, Tayvan bölgesindeki gerginlikleri hafifletmeyi amaçlayan bir bildiriye derhal yayınladı ve ABD ile adil şartlarda müzakerelere girmeye hazır olduğunu belirtti. Bildiride, “Çin halkı Amerikan halkına karşı dostça davranıyor. Çin halkı, ABD ile düşmanlıklara katılma eğilimi göstermiyor. Çin hükümeti, Uzak Doğu'daki gerginlikleri, özellikle Tayvan bölgesini ele almak ve azaltmak için ABD hükümetiyle müzakerelere girmeye hazırdır” dendi. (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China & Central Documentary Research Office, 1990: 134). ABD yetkililerinin Zhou Enlai'nin Bandung Konferansı'ndaki uzlaşmacı duruşunu olumsuz karşılamalarına ve Çin'in tamamen kabul edilemez bulduğu Tayvan Sorunu'na Birleşmiş Milletler müdahalesi çağrısına rağmen (Developments Over Week End Relating to Chou En-lai's Negotiation Proposal, 1955), Çin

heyetinin açıklaması katılan uluslardan önemli bir beğeni aldı. Kararlı bir tutum ve ustaca diplomatik stratejiler yoluyla Çin, ABD'nin Tayvan Sorunu ile ilgili olarak uyguladığı baskıyı başarıyla hafifletti ve konferansta bir çıkmaza girilmesini önledi (Li, 2020: 70–85).

Katılımcı ülkelerin farklı ideolojileri ve ABD gibi düşman güçlerin öncülük ettiği anti-komünist propaganda nedeniyle birçok ülke Çin hakkında şüphe ve korku besliyordu. Konferansta bazıları sadece sömürgecilğe değil aynı zamanda komünizme de karşı çıkmayı önerdi ve Çin Komünist Partisi tarafından ortaya atılan “barış içinde bir arada yaşama” ilkesinin benimsenmesine karşı çıktı. Bu yoğun tartışmalar nedeniyle konferansın anlaşmazlıkla sonuçlanması riskiyle karşı karşıya kalan Zhou Enlai, Batılı güçlerin ülkeler arasındaki ideolojik farklılıkları manipüle etme ve şiddetlendirme girişimlerini öngördüğünü belirterek katılımcıları sakinleştirdi ve şunları söyledi:

“Bu konferansa katılanlar arasında askeri antlaşmalara taraf olan ülkeler, Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü veya Bağdat Paktı üyeleri ve hatta Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü’ndeki ülkeler yer alıyor. Sosyalist ülkeler olduğu kadar milliyetçi ülkeler de var. Bu çeşitlilik göz önüne alındığında, birçok anlaşmazlığın ortaya çıkması doğaldır...” Daha da ayrıntılandırdı: “Katılımcı ülkeler farklı görüşlere sahip olsa da bu farklılıkları kabul etmek başlı başına bir anlaşma biçimidir! Bulunacak ortak bir zemin varsa, o da Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Beş İlkesi’dir.”

Başbakan Zhou Enlai: “Çin, dinsel inanç özgürlüğüne sahip bir ülkedir. Sadece yedi milyon Komünist Parti üyesi değil, aynı zamanda on milyonlarca Müslüman ve Budist ile milyonlarca Hristiyan ve Katolik var”

Zhou’nun sözlerini duyan bazı ulusal liderler onaylayarak başarılarını salladı ve hayranlıklarını dile getirdi (Tang, 2003: 299–300). Zhou, Asya ve Afrika ülkelerinin ideoloji ve sosyal sistemler bakımından farklılık gösterecek de bunun ortak zemin ve dayanışma arayışlarını engellememesi gerektiğini vurguladı. Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Beş İlkesi, Asya ve Afrika ülkeleri arasında dostça işbirliği ve komşuluk ilişkileri kurmanın temeli olabilirdi. Çin, sıklıkla tartışma ve çatışmalara yol açan hassas ideoloji sorununu ele almak için kasıtlı olarak “tartışma yok” stratejisi benimsedi ve eleştiri ve suçlamalara yanıt olarak devrimci veya ideolojik söylemlerden kaçındı. Çin, “farklılıkların kabul edilmesinin başlı başına bir anlaşmayı oluşturduğunu” savunarak, anlaşmazlıkları korurken ortak zemin arama yönündeki diplomatik yaklaşımı uyguladı. Bu yaklaşım, Bandung Konferansı’ndaki

gerginlikleri yatıştırmakla kalmadı, aynı zamanda Çin’in barışçıl duruşunun kalıcı etkisiyle sürecin devam etmesini sağladı.

Din özgürlüğü konusuna gelince, Çin, Bandung Konferansı’na katılan ülkelerin çoğunun Müslüman ülkeler olduğunun bilincindeydi. Konferansa hazırlık aşamasında Çin, Çin İslam Derneği Başkan Yardımcısı Da Pusheng’i heyete danışman olarak davet etti. Zhou Enlai, dinsel inanç özgürlüğünü modern uluslar tarafından evrensel olarak tanınan bir ilke olarak görüyordu. Komünistler ateist olsalar da dinsel inançlara saygı duyarlar. Asya-Afrika ailesinde, dinsel inancı olan ve olmayan bireyler bir arada yaşayabilir ve birleşebilir. Başbakan Zhou Enlai, “Çin, dinsel inanç özgürlüğüne sahip bir ülkedir. Sadece yedi milyon Komünist Parti üyesi değil, aynı zamanda on milyonlarca Müslüman ve Budist ile milyonlarca Hristiyan ve Katolik var” (Central Literature Research Office, 1997: 466) dedi. Bu açıklama, Müslüman ülkeler ve dinsel nüfusa sahip diğer ulusların iyi niyetini kazanarak Çin hakkındaki düşüncelerini iyileştirdi.

Son olarak, Başbakan Zhou Enlai, önceki “Tek Tarafa Yaslanma” politikası kapsamında sözde “devrim ihraç etme” sorununun analiz edilmesini vurguladı. Batılı sömürgeci güçlerin katılımı olmadan tarihteki ilk konferans olan Bandung Konferansı, Batılı sömürgeci devletlerin sömürge yönetimine ve baskısına karşı çıkmayı ve aynı zamanda iki süper güç olan ABD ve Sovyetler Birliği’nin müdahalesine ve “devrim ihraç etmesine” direnmeyi amaçlıyordu. Konferans, “Tek Tarafa Yaslanma” politikası kapsamında Sovyetler Birliği’nin müttefiki olarak katılmış olsa da, Çin’in bu politikanın kısıtlamalarından kurtulmak ve daha fazla diplomatik bağımsızlık arama yönündeki çabalarını gösteriyordu. Çin Konferansa katılımında temel görev olarak, küresel bir sosyalist devrimi ilerletmeyi değil “küresel birleşik barış cephesini genişletmeyi” ve “ulusal bağımsızlık hareketlerini teşvik etmeyi” hedefledi. Konferans sırasında, Zhou Enlai, Çin devriminin

başarısının dışarıdan ithal edilmediğini, Çin halkının çabalarıyla elde edildiğini vurguladı. Bu nedenle, Çin devriminin başarısı, Asya ve Afrika ülkeleriyle olan barışçıl işbirliği ve dayanışmasını engellemeyecekti. Çin'in diplomasisi, Sovyetler Birliği'nin dünya devrimi hedefinden ve Sovyet-Doğu bloğunun kısıtlamalarından uzaklaşıyordu. Bunun yerine, dışpolitikasını Batı veya Sovyet bloklarının hedefleri yerine, ulusal bağımsızlık ve kurtuluşa odaklanan Küresel Güney'in "devrimci" paradigmasıyla yönlendirmeyi amaçladı (Liu, 2019). Konferans sırasında, Zhou Enlai ayrıca Çin ile diplomatik ilişkisi olmayanlar dahil olmak üzere birçok Asya ve Afrika ülkesinin liderleriyle kapsamlı görüşmeler yaptı. Bu etkileşimler, Çin'in uluslararası dost çevresini genişletmesi ve gelecekte diplomatik izolasyonu aşması için sağlam bir temel oluşturdu.

Konferansın Sonucu: Bandung'un On İlkesi

24 Nisan 1955 akşamı, Bandung Konferansı'nın son genel oturumunda oybirliğiyle Asya-Afrika Konferansı'nın Sonuç Bildirisi kabul edildi. Bu, insanlık tarihinde 29 Asya ve Afrika ülkesi adına yayınlanan ilk belgedir. Bildirinin "Dünya Barışı ve İşbirliğinin Geliştirilmesine İlişkin Bildiri" başlıklı yedinci bölümünde açıkça şöyle deniyordu: "Bütün uluslar, Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaç ve ilkelerine uygun olarak kendi siyasi ve ekonomik sistemlerini ve yaşam biçimlerini seçme hakkına sahip olmalıdır" (Tang, 2003: 350-351). Bildiri ayrıca, Barış İçinde Bir Arada Yaşamanın Beş İlkesinin tamamını kapsayan ve bu ilkeleri genişleten tarihi ve pratik açıdan önemli olan Bandung'un On İlkesini ortaya koydu.



Filistin'den gelen Gözlümlü Heyet temsilcisi Muftı Amien El Husaini, Bandung Konferansı sırasında ÇHC Başbakanı Zhou Enlai ile birlikte (Fotoğraf: UNESCO, 2015).

Bu, Çin dahil olmak üzere Asya ve Afrika ülkeleri arasında Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Beş İlkesini uluslararası diplomatik bir norm olarak geliştirme konusunda bir fikir birliği olduğunu gösterdi. Asya-Afrika Konferansı'nın Sonuç Bildirisi, sömürgecilğe karşı koyma ve ulusal bağımsızlığı güvence altına alma ve koruma konusunda anlaşmalara vardı ve dünya barışını ve işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan kararlar ve bildiriler kabul etti. Asya ve Afrika halklarının saldırgan savaşlara karşı koyma ve dünya barışını destekleme yönündeki ortak özlemini teyit etti. Bandung Konferansı ayrıca Asya ve Afrika ülkeleri arasında ekonomik ve kültürel işbirliğini geliştirmek için kararlar aldı ve uluslararası siyasi ve ekonomik işbirliğinde bir dönüm noktası oldu (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China Archives, 2007: 95–119).

Bandung Konferansı, Yeni Çin'in diplomatik stratejik değişiminde "devrimci diplomasiden" "ulusal diplomasiye" geçiş çabasını temsil ediyordu.

Asya, Afrika ve Latin Amerika'da yeni bağımsız önemli bir güç olarak Yeni Çin, Bandung Konferansı'na aktif olarak katıldı ve yapıcı bir şekilde katkıda bulunarak eşsiz bir diplomatik etki elde etti (Zhang, 2015). Zhou Enlai'nin diplomatik stratejileri, katılımcı ülkelerden büyük beğeni topladı ve dünyada şaşkınlığa yol açtı. Konferanstan kısa bir süre sonra, ABD Dışişleri Bakanlığı, "Zhou Enlai'nin, diğer delegasyonları Pekin'in niyetlerinin barışçıl doğası ve Komünist Çin ile barışçıl bir şekilde bir arada yaşamının mümkünlüğü konusunda ikna etmekte büyük ölçüde başarılı olduğunu ve Asyalı bir lider olarak kişisel statüsünü daha da yükselttiği"ni belir-

ten bir değerlendirme yaptı. Ayrıca Zhou'nun "Bandung'da bir dizi barış girişimi ve özellikle Birleşmiş Milletler'de uluslararası toplumda Komünist Çin'in nihai tanınması için temelleri atmış olabileceği" değerlendirmede, "Zhou'nun, ılımlı, devlet adamı gibi bir kapanış bildirisini onaylayarak ve Birleşmiş Milletler ile uyumlu idealleri vurgulayarak rejiminin dünya çapındaki statüsünü önemli ölçüde yükselttiği" vurgulandı. Değerlendirmede, "Niyetleri ne olursa olsun, Zhou'nun Bandung'daki eylemleri, silahlı çatışmaların önlenmesine ilişkin canlanan bir iyimserlikle Soğuk Savaş'ta bir değişimi başlatmış gibi görünüyor - gerçekte barışın sürdürülmesini zorlaştırabilecek bir değişim" (US Department of State, 1955). Bu, Zhou Enlai'nin diplomatik girişimlerinin Çin'in barışçıl duruşunu küresel bilinç içinde derinlemesine yerleştirdiğini göstermektedir. Farklılıkları kabul ederken ortaklığın peşinde koşmak ve barış içinde bir arada yaşamayı teşvik etmekle tanımlanan Bandung modeli, küresel arenada önemli ve kalıcı bir etkiye sahip olmaya hazırdır.

Bandung Konferansı, Yeni Çin'in diplomatik stratejik değişiminde "devrimci diplomasiden" "ulusal diplomasiye" geçiş çabasını temsil ediyordu. Toplantı sırasında Zhou Enlai liderliğindeki Çin delegasyonu, devrimci diplomasi'nin karakteristik ideolojik ve sosyal sistem unsurlarını kasıtlı olarak en aza indirdi. Bu olay, Çin'in "Tek Tarafa Yaslanma" yaklaşımından, iki kutuplu blok teorisinin sınırlamalarından kendini kurtararak barış içinde bir arada yaşamaya yönelik bağımsız bir dış politikaya yönelmesinde önemli bir geçişe işaret ediyordu. Bandung Konferansı, Sovyetlerin katılımı olmadan Çin'in katıldığı ilk kapsamlı uluslararası toplantı oldu. Zhou Enlai, Sovyetler Birliği'ni aşırı derecede savunmaktan ya da onun etkisi altında politikalar geliştirmekten kaçındı. Bu olay, Sovyetler Birliği ile işbirliğine rağmen Çin'in dış politikasında bağımsız bir tutum sergilediğini göstermiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı Şubat

1955'te Moskova'daki Amerikan Büyükelçiliğine gönderdiği bir telgrafta şu gözlemlerde bulunmuştur: "Zhou Enlai'nin eylemleri, Asya uluslarının Moskova ve Washington arasındaki jeopolitik rekabete karışmadan Pekin ile uyumlu bir şekilde bir arada yaşayabilecekleri algısını geliştirmeyi amaçladığını göstermektedir" (Outgoing Telegram from Department of State to American Embassy Moscow, 1955).

Bandung Konferansı Sonrası: Çin Dış Politikasının Evrimi

Bandung Konferansı'nın ardından Çin, Asya ve Afrika ülkeleriyle bağlarını güçlendirme çabalarını sürdürdü. Temmuz 1955'te Dışişleri Bakanlığı Asya ve Afrika Ülkeleri ile Dostane İlişkilerin Geliştirilmesi ve İlerletilmesi Hakkında Görüşler'i sundu. Çin hükümeti, merkezi Hükümet'e sunulan Asya-Afrika Konferansı Tasarısı'yla bu tür ortaklıkları geliştirme konusundaki kararlılığının altını çizdi. Tasarı, Asya-Afrika Konferansı'ndan çıkarımlar yapılmasını tavsiye ediyor ve çeşitli alanlarda temel adımlar öneriyordu: Dostane işbirliğinin teşvik edilmesi, kamusal girişimlerinin artırılması, araştırma yapılması ve Asya ve Afrika ülkeleriyle ilişkiler için personel yetiştirilmesi (Xia, 2005). Bu girişimler sırasında Çin, Barış İçinde Bir Arada Yaşamanın Beş İlkesi'ne bağlı kalarak çeşitli Asya ve Afrika ülkeleriyle dostane diplomatik ilişkiler geliştirmiş ve bu da Çin'in çağdaş diplomasi tarihindeki ikinci diplomatik tanınma dalgasına işaret etmiştir. Bandung Konferansı'nın sonuçlandığı Nisan 1955'ten 1964'e kadar Çin 25 Asya ve Afrika ülkesiyle diplomatik ilişki kurdu. Mayıs 1956'nın sonlarında Çin ve Mısır ortak bir bildiri yayınlarak resmi diplomatik ilişkileri kurdu ve böylece Mısır, Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanıyan ilk Afrika ülkesi oldu. Bu başarı, Bandung Konferansı sırasında Başbakan Zhou Enlai ve Mısır Başbakanı Nasır

arasında kurulan sağlam dostluğa dayanıyordu. 1964 yılına gelindiğinde, Çin ile diplomatik ilişki kuran 49 ülkeden 30'u, çoğunluğu temsil eden Asya ve Afrika'dan milli devletlerdi. Dahası, Latin Amerika ülkeleri de ABD'nin muhalefetini aşarak Çin ile dostane alışverişlerde bulunmuş ve bu durum Çin'in uluslararası konumunu önemli ölçüde iyileştirmiştir.

Küresel ulusal kurtuluş dalgası sırasında Çin önemli bir katalizör görevi gördü. Barış İçinde Bir Arada Yaşamanın Beş İlkesi, idealizm ve deneysel-lik yönlerini kapsayacak şekilde ortaya konmuştur. Bu kavramlar uluslararası ilişkilerde evrensel değerleri kapsıyor ve geniş kabul görmelerini kolaylaştırıyordu. Beş İlkenin gelişmekte olan ülkeler için diplomatik normlar olarak sürekli benimsenmesi ve uygulanmasının uzun süreli bir tarihsel çaba olduğunu kabul etmek önemlidir. Bandung Konferansı'nın ardından Çin'in Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki -özellikle de komşu Güneydoğu Asya ülkelerindeki- devrimci hareketleri desteklemesi, Beş İlke'de ana hatlarıyla belirtilen "içişlerine karışmama" ilkesine kısmen ters düşmüştür. Bandung öncesi dönemde devrimci diplomatik düşüncenin yeniden canlanması, Çin'in diplomatik stratejisinde deneyimlerle gelişen karmaşık bir aşamaya işaret ediyordu. Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından, ulus ikili zorluklarla karşılaşmıştır: Devletler düzeyinde uluslararası ilişkilere yön vermek ve sosyalist kamp içindeki devrimci hareketleri desteklemek. Bunlardan ilki uluslararası ilişkilerin temel ilkelerine uyulmasını gerektirirken, ikincisi proleter enternasyonalist görevlerin yerine getirilmesini gerektirmiştir (Zhang vd., 2015). Bandung Konferansı öncesinde Çin'in Kore ve Vietnam'ın meşru devrimci hükümetlerine, onların talebi üzerine verdiği destek, içişlerine müdahale olarak değil, iki dünya kampı arasındaki daha büyük çatışmanın bir unsuru olarak görülmüştür.

Bandung Konferansı'nın ardından Çin'in Güneydoğu Asya ülkelerindeki yerel devrimci hareketleri desteklemesi, bu ülkelerle barış içinde bir arada yaşama taahhüdüyle ilgili zorluklara yol açmıştır (Zhang vd., 2015).

Hem iç hem de uluslararası koşulları gözlemleyen Mao Zedung, "Üç Dünya" stratejik kavramını formüle etti ve diplomatik temaslarda Çin'in bir Üçüncü Dünya ülkesi olarak konumunu sık sık vurgulayarak Çin'in dış politikasında bazı yeni düzenlemeleri başlatmıştır.

1950'lerin sonlarından itibaren Çin'in uluslararası ve yerel manzaraya ilişkin çok sayıda değerlendirmesi - "Doğu rüzgarı Batı rüzgarına üstün geliyor", "dünya devrimi doruk noktasının eşiğinde" ve "devrim savaşa neden olur ya da devrim savaşı ortadan kaldırır" gibi - Çin'in o dönemdeki dünya algısının bir şekilde tek yanlı olduğunu göstermektedir. Mao Zedung ilk olarak Zhou Enlai tarafından ortaya atılan Barış İçinde Bir Arada Yaşamanın Beş İlkesini onaylamış fakat nihayetinde bu kavramların "proleter enternasyonalizmi"nin temel ilkelerini tam anlamıyla somutlaştırmadığını kabul etmiştir. Mao'nun 1957'de dünya komünist ve işçi partilerinin Moskova toplantısına katılmasının ardından, komünist ve işçi partilerin arasında uluslararası meselelere ilişkin anlayışlardaki ayrışma derinleşti. Bu değişim Çin'in savaş sonrası ulusal kurtuluş hareketlerinde daha radikal bir tutum benimsemesine yol açtı. "Kültür Devrimi" sırasında Çin giderek kendi içine kapanmış ve kendisini dünya devriminin merkezi olarak konum-

landırmıştı. Çin uluslararası sisteme katılmış ve onu reforme edip mükemmelleştirmeye çalışmıştı, ancak bir dönem için Çin bazı yanlış adımlar atmış ve yoldan sapmıştı. Çeşitli faktörler nedeniyle, Barış İçinde Bir Arada Yaşamanın Beş İlkesi'nin Çin'in dış politikasındaki yeri bu süre zarfında dalgalanmıştır. Ancak bu ilkeler, özellikle çok taraflı diplomasiye bağlı kalma ve gelişmekte olan ülkelerle işbirliğini güçlendirme konularında Çin'in diplomatik uygulamalarına yansımaya devam etmiştir. Örneğin, 1956 yılında Mısır hükümeti Süveyş Kanalı'nın millileştirileceğini açıkladığında ve Batılı ülkelerin müdahalesiyle karşılaştığında Çin, Mısır'ın kararını uluslararası forumlarda kararlılıkla desteklemiştir (Luo, 1998). Benzer şekilde, 1960'larda Çin, Tanzanya ve Zambiya'nın ihtiyaçlarına aktif bir şekilde cevap vererek iki ülkeyi birbirine bağlayan bir demiryolu inşa edilmesine yardım etmiş ve Afrika uluslarının bağımsızlıklarını kazanmalarına ve ekonomik kalkınmalarına destek olmuştur (Zhou, 2000).

1970'lerin başında Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın diğer bölgelerindeki siyasi güçler ivme kazanırken, Çin diplomasisinde önemli atılımlar gerçekleştirdi: Ekim 1971'de Çin Halk Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler'deki meşru koltuğunu geri aldı; Şubat 1972'de Çin ve ABD arasında Ortak Bildiri'nin yayınlanması iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesinin başlangıcı oldu. Hem iç hem de uluslararası koşulları gözlemleyen Mao Zedung, "Üç Dünya" stratejik kavramını formüle etti ve diplomatik temaslarda Çin'in bir Üçüncü Dünya ülkesi olarak konumunu sık sık vurgulayarak Çin'in dış politikasında bazı yeni düzenlemeleri başlatmıştır.

"Üç Dünya" stratejik konsepti Deng Xiaoping tarafından 10 Nisan 1974 tarihinde Birleşmiş Milletler'de ayrıntılandırılmıştır. Deng şöyle demiştir: "Uluslararası ilişkilerdeki değişikliklerden hareketle, günümüz dünyası birbirine bağlı ancak çelişkili üç boyuta ya da üç dünyaya ayrılabilir. ABD ve Sovyetler

Birliği Birinci Dünya'yı oluşturmaktadır. Asya, Afrika, Latin Amerika ve diğer bölgelerdeki gelişmekte olan ülkeler Üçüncü Dünya'yı oluşturmaktadır. Bu ikisinin arasında yer alan gelişmiş ülkeler ise İkinci Dünya'yı oluşturmaktadır.” Ayrıca, şunları belirtmiştir: “ABD ve Sovyetler Birliği çağımızın en büyük uluslararası sömürücüleri ve baskıcılarıdır... Üçüncü Dünya ülkelerinin büyük çoğunluğu bir zamanlar sömürge ya da yarı-sömürgeydi ve bağımsızlıklarını kazandıktan sonra da sömürgeciliğin kalıntılarını ortadan kaldırmak, ulusal ekonomilerini geliştirmek ve ulusal bağımsızlıklarını pekiştirmek gibi tarihi görevlerle karşı karşıyadırlar. Üçüncü Dünya ülkeleri, son derece eşitsiz olan uluslararası ekonomik ilişkilerde değişiklik yapılmasını şiddetle talep etmekte ve Çin hükümetinin ve halkının sıcak bir şekilde desteklediği ve kararlılıkla onayladığı birçok makul reform girişimi önermişlerdir” (Shi, 2024: 14-15).

Reform ve Açılım politikasının başlatılmasından

sonra, Deng Xiaoping'in etkisiyle, hegemonyacılığa karşı çıkmak, dünya barışını korumak ve Üçüncü Dünya ile dayanışma ve işbirliğini güçlendirmek giderek Çin'in dış politikasının temel unsurları haline geldi. Mayıs 1984'te Deng Xiaoping, çağdaş Çin diplomasisinin temel ilkelerinin ana hatlarını çizerken, “Çin şu anda Üçüncü Dünya'ya aittir ve gelecekte gelişip refaha kavuştuğunda bile yine Üçüncü Dünya'ya ait olacaktır” (Deng, 1993: 56) vurgusunu yapmıştır. Çinli liderler, uluslararası toplantılar sırasında ülkenin temel diplomatik yaklaşımını özetlemek için “bağımsız ve barışçıl dış politika” terimini giderek daha fazla kullanmaya başladılar. 1990'larda Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından Çin'in temel dış politikası önemli küresel değişikliklere dayanmış ve büyük ölçüde tutarlı kalmış ve dış ilişkiler için kapsamlı bir çerçeve oluştururken istikrar ve süreklilik göstermiş ama aynı zamanda değişen koşullara göre yeni unsurlar ekleyerek gelişmeye devam etmiştir.



“Üç Dünya” stratejik konsepti Deng Xiaoping tarafından 10 Nisan 1974 tarihinde Birleşmiş Milletler'de ayrıntılandırıldı (Fotoğraf: BM, 2020).

Sonuç

Bandung Konferansı, Yeni Çin'in diplomatik stratejisinin evriminde çok önemli bir an olmuş ve Barış İçinde Bir Arada Yaşamın Beş İlkesi için pragmatik bir temel oluşturmuştur. Bandung Konferansı, uluslararası işbirliğinde önemli ilerlemelerin ancak farklılıklara saygı gösterirken ortak hedeflerin takip edilmesiyle sağlanabileceğini göstermektedir. Farklı ideolojilere ve farklı çıkarlara sahip uluslar arasında Çin Halk Cumhuriyeti, farklılıkları bir kenara bırakıp ortak noktalara öncelik vererek anlaşmazlıkları ustalıkla azaltmış ve kapsamlı bir uzlaş sağlamıştır. Bandung Konferansı'nda örneklenen diplomatik ilkeler ve birliktelik, yoldaşlık ve işbirliği anlayışı, yıldönümünden 70 yıl sonra bugün de son derece güncelliğini korumaktadır. O zamandan bu yana Çin'in gelişen küresel manzaraya cevaben aldığı diplomatik kararlar kafa karışıklığı, pasiflik ve saptırma gibi nitelemelerle anılsa da genel olarak Barış İçinde Bir Arada Yaşamın Beş İlkesi çerçevesinde ilerlemiştir.

Çin Komünist Partisi'nin 18. Ulusal Kongresi'nden bu yana Çin, Xi Jinping liderliğindeki Merkez Komite'nin insanlık için ortak bir geleceğe sahip bir toplum inşa etme kavramını ortaya koymasıyla yeni bir döneme girmiştir. Bu değişim, modern bağlamda barış içinde bir arada yaşama fikrinin önemli ölçüde zenginleşmesi ve gelişmesidir. Küreselleşmenin getirdiği zorluklar ve uluslararası ilişkilerdeki karmaşıklıkların ortasında Çin, Barış İçinde Bir Arada Yaşamın Beş İlkesine bağlı kalarak farklılıkları çözmek için diyalog ve istişareyi savunmakta ve yeni bir tür uluslararası ilişkilerin ve insanlık için ortak bir geleceğe sahip bir toplumun inşasını teşvik etmektedir. Bu girişim, barış içinde bir arada yaşama ilkelerinin en iyi devamı, teşviki ve yükseltilmesidir ve içinde bulunduğumuz çağda "ne tür bir dünya inşa edileceği ve nasıl inşa edileceği" sorularına yeni cevaplar sunmaktadır (Wang, 2024).

Bandung Konferansı sırasında Çin, Batı'nın izo-

lasyon ve ablukalarını başarılı bir şekilde kırarak kendisini Üçüncü Dünya ülkeleri için güvenilir bir ortak olarak kabul ettirmiştir. Bugün Çin, BRICS işbirliği mekanizması ve G20 zirveleri gibi çok taraflı platformlar aracılığıyla, küresel yönetim sisteminde reformları savunmak için gelişmekte olan ülkelerle işbirliği yapmaktadır. 2013'te önerilen Kuşak ve Yol Girişimi, güzergahları üzerindeki ülkelerle bağlantıyı arttırmak için altyapı inşası ve ekonomik işbirliğini vurgulamaktadır. Bu, Çin'in barışçıl kalkınma ve uluslararası işbirliğine olan bağlılığını göstermekte ve Bandung Konferansı'nın çağdaş küresel stratejilerdeki kalıcı değerini yansıtmaktadır. 

Kaynakça

- Chang, G. H. (1990). *Friends and enemies: The United States, China, and the Soviet Union, 1948-1972*. Stanford University Press.
- Christensen, T. J. (1996). *Useful adversaries: Grand strategy, domestic mobilization, and Sino-American conflict, 1947-1958*. Princeton University Press.
- Deng, X. (1993). *Selected works of Deng Xiaoping* (Vol. 3). Beijing: People's Publishing House.
- Foreign Ministry of the People's Republic of China, Central Document Research Office. (1990). *Selected diplomatic works of Zhou Enlai*. Beijing: Central Document Publishing House.
- Foreign Ministry of the People's Republic of China Archives. (2007). *Selected diplomatic archives of the People's Republic of China* (Vol. 2): *Chinese delegation attending the 1955 Asian-African Conference*. Beijing: World Affairs Press.
- Gale Group. (n.d.). Preliminary evaluation of results of the Asian-African Conference. Department of State, 2 May 1955. 5 Kasım 2024 tarihinde <http://tinyurl.galegroup.com/tinyurl/6aUSQ5> adresinden alınmıştır.
- Kim, H. J. (1993). *The partition of Korea after World War II: A global history*. Palgrave Macmillan.
- Li, C., & Zhu, P. (Eds.). (2001). *Contemporary international relations*. Shanghai: Shanghai Jiao Tong University Press.

- Li, Q. (2020). Reexamining U.S. policy on the Asian-African Conference: From the perspective of the East Asian Cold War. *American Studies Quarterly*, 34, 70–85.
- Li, T. (2017). A study on China's "lean to one side" foreign policy in the early years of the PRC. *Journal of Luoyang Institute of Science and Technology (Social Science Edition)*, 32, 74–78.
- Liu, J. (2006). International strategy and Chinese diplomacy. *Contemporary Chinese History Studies*, 1.
- Liu, M. (2004). *Socialism with Chinese characteristics*. Beijing: Tsinghua University Press.
- Liu, Z. (2019). Diplomatic philosophy in the PRC's 70-year history: Revolution, equality, and leadership. *Global Review*, 11, 33–53 + 153–154.
- Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China Archives. (1955). *Draft plan for participation in Asian-African Conference trade activities* (Revised draft). Archive No. 207-00070-03(1), March 12, 1955.
- Mitrovich, G. (2000). *Undermining the Kremlin: America's strategy to subvert the Soviet bloc, 1947-1956*. Cornell University Press.
- National Museum of China. (2021, March 31). *Announcement of the Central People's Government of the People's Republic of China*. 1 Kasım 2024 tarihinde https://www.chnmuseum.cn/zp/zpml/gzhww/202103/t20210331_249356.shtml adresinden alınmıştır.
- Niu, J. (2015). From Cairo to Bandung: The Origins of the Post-war East Asian Order (1943-1955). *Journal of Historical Sciences*, 6, 7-30.
- Party History Research Office of the CPC Central Committee. (2011). *History of the Communist Party of China (Volume II) (1949–1978)*. Party History Publishing House.
- Shi, Y. (2024). "China belongs to the Third World": The 50th anniversary of the "Three Worlds" strategic concept. *China Archives*, (03), 14–15.
- Stalin & Mao. (1949/2015). *Records of Stalin-Mao meetings: Sino-Soviet treaty and the Taiwan issue*. In Z. Shen (Ed.), *Selections from Russian declassified archives: Sino-Soviet relations, 1949.3–1950.7* (Vol. 2, pp. 175–178). Oriental Publishing Center.
- State Department of the United States. (1955, May 2). Outgoing telegram from Department of State to American Embassy Moscow, No. 916. RG 59, *General Records of the Department of State 1955–1959, General Decimal File, Box 2670*. NARA II.
- Tang, H. (Ed.). (2003). *Zhou Enlai's journey to the Bandung Conference*. Beijing: China Workers Publishing House.
- U.S. Department of State. (1950). *Foreign relations of the United States (FRUS)*, 1950 (Vol. 1). U.S. Government Printing Office.
- Wang, W., et al. (Eds.). (1994). *Documentary of the People's Republic of China: Triumph 1953–1956*. Beijing: Red Flag Publishing House.
- Wang, Y. (2024). From peaceful coexistence to a shared future for mankind: A historical leap. *Qiushi*, (14).
- Wang, Z. (2024). Strategic responses to third-country crises by major powers: A case study of the U.S.-Soviet Cold War, 1946–1963. *World Economy and Politics*, (3), 68–93+157–158.
- Wu, C. (2011). Establishing the "lean to one side" foreign policy: An international perspective. *Journal of the University of International Relations*, 3.
- Xia, L. (2005). China's efforts to build relations with Asian and African countries before and after the Bandung Conference. *Journal of China Foreign Affairs University*, 2, 74–80.
- Yu, H. (2015). From peaceful coexistence to win-win cooperation: China's historic choice as a rising power. *Public Diplomacy Quarterly*, 4, 1–9.
- Zhang, B., Lei, Y., & Niu, J. (2015). The Bandung Conference in the historical context: China's century-long entanglement with the international system. *World Affairs*, 8, 14–24.
- Zhang, Y. (2015). The Bandung Conference and the construction of China's diplomatic discourse. *International Relations Studies*, 2, 10–13.
- Zhou, E. (1997). *Chronicles of Zhou Enlai*. Beijing: Central Document Publishing House.
- Zhou, E. (2003). *Zhou Enlai's journey to the Bandung Conference*. Beijing: China Workers Publishing House.
- Zhou, E. (1993). *Selected works of Zhou Enlai*. Beijing: People's Publishing House.